

RÉGI BARLANGJÁRÓK A MÚLÓ IDŐBEN

TÓTH ÁLMOS

Magyar Geológiai Szolgálat Budapesti Területi Hivatal
1145 Budapest, Kolumbusz u. 17-23, toth.almos@mgsz.hu

Abstract: The article presents Pál Balogh Almási not only as the first describer of the Baradla cave and famous homeopata doctor but an active key figure in geoscience as well, based on his recently discovered 'Geology Proposal' from 1843. Attila Kosa was not only an explorer of sinkholes and Sahara's caves but also the legator of his significant karst-cave library to the public. And I would liketo call attention to the well-known nature-photographer, Balogh Rudolf, who is an excellent cave-photographer, too.

Bevezetés

Tudománytörténeti kutakodásaim közben döbentem rá, hogy a nem „egykönyvű” kutatók, tudósok emlékével igencsak rosszul bánunk. A lexikonok, életrajzok a hajdani szereplőknek csak a legismertebb, mondhatnám köztudott szakterületeivel foglalkoznak. Alig, vagy egyáltalán nem mutatják be sokszínűségüket, soktudományúságukat és még kevésbé az adott korba való beágyazottságukat. Ezért, gondolom, nem haszontalan a néhai barlangkutatók szakmai „másságát” fölillantani.

Almási Balogh Pál (1769-1867)

A sokoldalú emberek sorsa őt is elérte. A Pallas Lexikon „csak” az MTA tagjaként, „hasonszervi”, ma inkább azt mondjuk homeopátiás orvosként mutatja be. Hasonlóképpen a Magyar Élet-rajzi Lexikon, s más írások. Neve Balogh Pálként a barlangtani irodalomban a HORUSITZKY–SIEGMETH bibliográfiában jelenik meg, mint barlangi írások szerzője. Almási Baloghot HADOBÁS (1988) emelte be a „barlangos köztudatba”, s ad róla föltáró életrajzot. A Magyar Életrajzi Lexikon, illetve nyomában A Magyar Tudományos Akadémia tagjai c. kötet (2003) a Közhasznú Esmeretek Tára (1831-34) munkatársaként is említi. Tovább lép TÓTH (2004), aki Almásit e lexikon (az első magyar nyelvű általános lexikon, 12 kötetben) földtani jellegű szócikkei egyik szerzőjeként említi.

A Széchenyi-hagyatékban lelt dokumentum alapján Később TÓTH (2004) már arra mutat rá, hogy az „új iratok Almási Balogh roppant széles érdeklődésének egy újabb – eddig föl nem tárt – szeletére világítanak rá: a geológia tudománya iránti vonzalmára.” Rámutat, hogy „e terület érdemi feldolgozása további mélyreható tanulmányokat igényel. Annyi azonban már most egyértelműen állítató, hogy Almási Baloghot a földtudományok hazai történetében az úttörők között kell számon tartanunk.”

A „Geologiai indítvány” a földtani objektumok (öslények, feltárások, nyersanyagok) tudomány és a polgári szervek általi figyelésére, hasznosítására hívja föl a figyelmet, külföldi példákkal alátámasztva.

A Magyar orvosok és természetvizsgálók 1847. évi, soproni nagy-gyűlésén „A természettudományok igényei a törvényhozásban” tartott előadást.

A geológiáról ugyan alig szól, de a természettudomány új eszközéről, illetve a „górcső hőseiről” igen. A MTA Évkönyveiben (1845-47) „Egy pillantás földünk életébe” címmel tartott előadását olvashatjuk. Az „indítványban” barlangi vonatkozásokat is lelhethetünk: „A mendip halmokban, Banwell mellett 1824-ben 120 lábnyi mélységben fedeztetett föl egy barlang, tele négylábú állatok’ csontjaival. Ezek mutatják, mi nagy fontosságúak a’ kútásások.” A brit barlangkutató társaság kiadásában 1975-ben Londonban megjelent könyv (Limestones and caves of the Mendip Hills) már több mint 400 oldalon ismerteti a mendipi hegyek mészköveit és barlangjait. Ez alapján pontosítani lehet Balogh Pálnak a felfedezés időpontjára vonatkozó adatát. A könyv egy Drayton nevű szerző 1612-ből való, Polyolbion című írásából való idézettel kezdődik. Ez írásban pedig már szerepelnek az itteni barlangok. A könyv legrégebbi irodalomjegyzéki tétele viszont 1862-ből való. Almási írása viszont 1843-ból való. Tehát Almási olyan információkkal rendelkezett, amelyről az angol barlangkutatók vagy elfeledkeztek, vagy nem tudnak. Feltétlen figyelmünkre érdemes, még kikutatandó az is, hogy reformkori tudósaink vaj’ h mi módon jutottak tudományos hírekhez. És nem is akármilyenekhez. A mendipi ismeret is jelzi, hogy Almási „nem-csak” a hazai, de a nemzetközi barlangi híreket is figyelemmel kísérte és hasznosította.

A „Magyar Akadémiai Értesítő az 1840. nov. 23-i „Kis Gyűlésről” ad hírt: Balogh Pál rt. a szószéken, a’ természettudományok; különösen a’ geologia fontosságára figyelmeztetvén az ülést, ’s előadván, miszerint a földtan az

újabb időkben a természet-tudománynak bármely más ágától inkább meglepő (...) felfedezésekkel gyarapodott (...) nálunk [azonban] parlagon hever. Ezek után A. Balogh Pál orvosdoktor: „indítványt tett: ... Budapest hatáskörének geológiai vizsgálatát...”

Az Esmeretek Tára „Barlangok, Grották” c. mintegy fél oldalas szócikke A.B.P. jelzetű. Szövege, mint minden első, figyelmünkre érdemes. Nincs hely teljes terjedelmében beidézni, csak néhány vonatkozását. Így: „mész-kőben, a' gipszben, néha a' homokkőben 's a vulcanicus sziklafajokban [...] található” „Némely grottákból folyamok mennek ki, mások folyamot fognak fel, vagy elnyelik...” A barlangok előállása [keletkezése] igen sok igen különböző okokon alapul. A” mész-kőben és gipszben előállottak kétségkívül a' víz feloldozó erejének resultátumai...” „A gipszbarlangokban sokszor rossz gőzök vannak; a mészbarlangokban sokféle csepegő-kő (stalactica) figurák, amelyek a' mésztartó vizek ülepedményei. Nagy részében ezen mész-kőbarlangoknak állatok (...) maradványai vannak.”

Balogh első s ezideig talán az egyetlen is, ki az akadémián a barlangokról szólt. Erre Széchenyi Naplójában is találunk adatot: az 1942-évi XIII. akadémia közüléséről ezt jegyzi fel: „Akadémiai ülés. Én elnöklök. Nagyon sok ember. Balogh Pál teszi tönkre az egészet a hermaneci Medve-Bene barlanggal. Majdnem öt óra hosszan tartott!” Az 1847-ben megjelent cikk részletesebb ismertetést érdemelne. Almási írt az első „asszony-ságokról”, kik az út, a barlangjárás fáradalmaiban osztoztak férfitársaikkal. Közöttük nevesíti Radvánszky Piroskát. Említ német, szicíliai, kínai, braziliai barlangokat, a kentuckyi Mamut barlangot és még sok máshonnan valót. Említi Cuvier-t, ki a „magyarhoni barlangokban található ásvány-csontokról két értekezést is írt.” Ír a csontok meghatározásának nehézségeiről, fontosságáról. Hosszasan elmélkedik, hogy a csontok mi módon kerülhettek a barlangokba. Helyben éltek, az özvíz hozta-e be őket, vagy hajdani tengerek hullámai. Mindenesetre a barlangokat a „föld gazdag levéltára” egy lapjának tekinti, amelyekkel megismerhetjük azon kort, amikor „még nem vala úr az ember a' földön”.

A Magyar Tudóslexikon (Székely Kinga szócikkszerző) Kadič Ottokárt a magyar barlangtudomány atyjának nevezi. Én Almási Baloghot a hazai barlangtudomány ős-atyjának tekintem.

Kósa Attila (1942-2003)

Sokunknak van személyes emléke róla. Ismerjük őt zombolykutatóként, mérsékeltövi, hideg, trópusi karsztok kutatójaként, szaharai barlangok föltárója-

ként, a hazai és nemzetközi karszt–barlang élet résztvevőjeként, szervezőjeként, kiváló fotósként, szerkesztőként. Életének fő célja, talán értelme is a barlang volt.

Mérnökként, hideg ésszel mérte, pontosan-megbízhatóan, s természet-tudóként értékelt. Mindig tudva-látva-láttatva a saját s a tudomány határait.

Kevesen vannak, kik a karszt-barlang-irodalom gyűjtőjeként is ismerik. Gyűjtött mindent, ami a karsztról-barlangról szól. Lett légyen az tudományos monográfia, útleírás, krimi, mese, vers, fénykép. Hihetetlen nagy gyűjteményt szedett össze. Nem járok messze az igazságtól, ha azt állítom: a legnagyobb, legteljesebb gyűjteménye neki volt e vonatkozásban széles e hazában. Vett üzletben, antikváriumban, összeszedett minden prospektust-ismertetést. Kapott barátoktól, ismerősöktől, hazaiaktól, másországiaktól. Többen találunk dedikálást, cetliket, megjegyzéseket. Ezek információ-értékét későbbi kutatás kell majd megfejtse.

Tudatos ember volt... Életében többször meghagyta szeretteinek: gyűjteménye majd a közt szolgálja! Az érdi Magyar Földrajzi Múzeumot és a Magyar Állami Földtani Intézetet jelölte meg gyűjteménye „*végső nyughelyéül*”. Érdet, talán Balázs Dénesnek, a nagy elődnek teremtő hagyományát követve, a Földtani Intézet hatalmas és csodálatos közgyűjteményét pedig azért, mert gyakran bejárt oda, keresni, olvasni. S talán, mert több geológus barátja volt, kiknek ősi gyűlhelye a Könyvtár olvasóterme.

Adományozó akaratát volt felesége, zombolyos-társa, sírig és azon túl is barátja, Haaz Éva, valamint szintén több éven át barlangos társa Hegedűs Gyula őrizte meg. Ők hozzám fordultak segítségét kérve a végzés teljesítéséhez. Szakmai jellegük alapján két részre osztottam a dokumentum-halmazt s megszerveztem a fogadókészséget. A fogadó intézmények vállalták az adomány külön kezelését és egyben tartását. Mindkét hely méltó módon őrzi majd emlékét. A dokumentumok „*dr. Kósa Attila könyvtára*” nyomattal vannak ellátva.

Az érdi Magyar Földrajzi Múzeum szervezésében 2005. április 12-én, ünnepségen emlékezünk az adományozó szakmai tetteire, adománya nagy-szerűségére. A méltató szavakon túl kiadvány mutatja be a barlangos élet-útját, s az embert, adományának jelentőségét a két fogadó intézmény szem-szögéből. Az adomány a jóval az ezren fölüli „*könyvtári egységekről*” bibliográfiai összeállítás tájékoztat. Ebben megtaláljuk a karsztmorfológia, a speleológia nem egy reprezentánsa, Bögli, Sweeting, Stringfield, Derek Ford, Jennings monográfiáját. Van olasz nyelvű barlangi kézikönyv, román karszt-morfológia. S ezek többsége még a Magyar Állami Földtani Intézet Könyvtárában sem volt meg. Külön értéke a gyűjteménynek a nemzetközi

kongresszusi kiadványok sora. Ritka csemegének számít a 6 db. líbiai 1: 25. 000-es földtani térkép. Itt említtem meg, hogy Almási Balogh Pál is a közre hagyta hatalmas könyvtárát. Ajánlom kortársaim s a később jövők figyelmébe mind gyűjteményét, mind adományozó tettét.

Balogh Rudolf (1879-1944).

A barlangfotó-történetet – meggyőződéselem – egykor stúdium lesz. Ebben biztos pontként javaslom nevét rögzíteni. Két éve a Magyarhoni Földtani Társulat Tudománytörténeti Szakosztályában előadással emlékeztem köreinkben elsősorban barlangbiológusként ismert Dudich Endre 1932-ben megjelent „*Az Aggteleki cseppkőbarlang és környéke*” c. könyvére. A könyv lapozgatása közben néhány nagyon szép barlangfotóra lettem figyelmes. Olvasom: Balogh Rudolf felvétele. A kecskeméti „*Magyar Fotó Múzeum*” honlapján ráakadtam nevére. Eszerint hadi-fotós, a magyaros fotografiai irányzat egyik megteremtője, jeles képviselője. Fotóinak túlnyomó része Budapest bombázásakor megsemmisült. A múzeum igazgatója – kérésemre – átnézte az ott tárolt hagyatékot s két barlangi felvételt lelt, s ezeket meg is küldte. Őrizzük meg nevét. S tegyük hozzá, hogy Dudich professzort is dicséri a kiváló érzéssel kiválasztott fotós. Kósa Attila számos barlangi felvételének is a fotó-múzeumban volna a méltó helye. Ezek között is talán leginkább köz-figyelemre méltóak a líbiai sivatagot s az ottani barlangokat bemutatók.

IRODALOM

D. BALOGH PÁL (1847): Kirándulás a' tufnai csontbarlangokba. - Magyar Tudós Társaság Évkönyvei, p. 83-116.

HADOBÁS S. (1988): Almási Balogh Pál. Emlékezés az első részletes magyar nyelvű Baradla-leírás szerzőjére. - Karszt és Barlang, II. p. 107-110.

HORUSITZKY H. – SIEGMETH K. (1914): A magyarországi barlangok (...) irodalomjegyzéke 1549-1913. - a m.k. Földtani Intézet kiadványa, Bp., p. 1-27.

TÓTH Á. (2004): Az Esmeretek Tára földtani képe - In Tanulmányok a termé-szettudományok, a technika és az orvoslás történetéből, MTE SZ, 1904) p. 73-87.

TÓTH Á. (2004): Almási Balogh Pál 1843. évi „Geologiai indítványa”..., - Az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei I. p. 75-92.